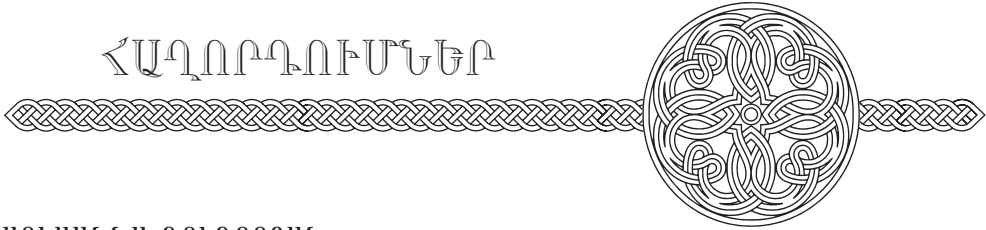

ՆՎԱՆՈՒՄՆԵՐ

ՍՈՒՍԱՆՆԱ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

Բանասիրական գիտ. թեկնածու, դոցենտ, ԵՊՀ, ՍՎԴ

ՆԱԻՐԱ ՊԱՐՈՆՅԱՆ

Բանասիրական գիտ. թեկնածու, դոցենտ, ԵՊՀ, ՍՎԴ

ԼԵԶՎԱՈՒՄԻ ԱՐՏԱՎՅՏՉԱՄԻՋՈՅՆԵՐԸ ԱՏԵՓԱՆՈՍ ԱՅՈՒՆԵՑՈՒ ՃԱՆԵՐՈՒՄ

Քվինի ավագերեցի որդի Ստեփանոսը (Ստեփաննոս եպիսկոպոս Սիւնեաց կամ Ստեփանոս Քերթող) ծնվել է 660/670 թթ.: Նախ կրթվել է Դվինի հայոց կաթողիկոսարանում, այնուհետև հոգևոր գիտելիքներն առավել խորացրել է Մաքենյաց (Մաքենեցոց, Մաքենեց անապատ) վանքում: Աշակերտել է վանահայր Սողոմոն վարդապետին, որ «հարանց հայր» պատվանունն էր ստացել: Այնուհետև մեկնել է Սյունիք, որտեղ աշակերտել է Մովսես Սյունեցուն, ապա վերադարձել Դվին, սակայն Սմբատ Բագրատունու հետ փրկասփայլության շուրջ ունեցած վեճից հետո հեռացել է Դվինից եւ ուսումնառության մեկնել Կ. Պոլիս, ապա Աթենք եւ Հռոմ¹:

Կ. Պոլսում Ստեփանոս Սյունեցին Դավիթ Հյուսպատոսի հետ թարգմանում է Դիոնիսիոս Արիսպագացու, Գրիգոր Նյուսացու, Կյուրեղ Ալեքսանդրացու երկերը: Դվինում արդեն նա ծավալում է հոգևոր, մշակութային, մատենագրական լայն գործունեություն: Սակայն նրա կյանքը ողբերգական ավարտ է ունենում. սպանվում է 735 թ.²:

Մեծ է Սյունեցու ներդրումը հոգևոր երգարվեստի, երաժշտության տեսության ու շարականագրության բնագավառում: Ստեփանոս Սյունեցուց մեզ են հասել դավանաբանական, մեկնաբանական աշխատություններ, ճառեր, տաղեր:

¹ Տե՛ս Հր. ԱՃԱՌԵԱՆ, Հայոց անձնանունների բառարան, հտ. 4, Երևան, 1942, էջ 603, հմմտ. «Քրիստոնյա Հայաստան. հանրագիտարան», Երևան, 2002, էջ 928:

² Տե՛ս Մ. ԱՐԵՂՅԱՆ, Երկեր, հ. Գ., Եր., 1968, էջ 537–538: Մատենագիրք հայոց, հ. 2., Ը. դար, Անթիլիաս–Լիբանան, 2007, էջ 95:

Սույն հոդվածի քննությունն նյութն է Ստեփանոս Սյունեցու՝ եկեղեցուն նվիրված երկու ճառերի՝ «Ստեփանոս Սինեաց եպիսկոպոսի եւ այլոց վարդապետաց ի խորհուրդ եկեղեցւոյ» եւ «Խորհուրդ եւ կարգաւորութիւն եկեղեցւոյ» ոճական որոշ արտահայտչամիջոցների քննությունը, որոնց կիրառությունը հեղինակը դրսեւորում է գեղարվեստական խոսքի մեծ վարպետի անառարկելի հմտություններ եւ գեղագիտորեն իր խոսքը հրամցնելու կարողություններ:

Ստ. Սյունեցու լեզվի էական հատկանիշներից է համեմատությունը, որը կարող է իրականանալ բառակապակցության, դարձվածքի, առանձին կամ երկրորդական նախադասության միջոցով: Համեմատությունը պատկերավորության ավանդական միջոցներից է: Գրաբարում համեմատությունը հիմնականում քննելի է շարահյուսական մակարդակում: Նշվում է, որ գրաբարի ոճական արտահայտչական համակարգում առանձնացվում է տարբեր առարկաների ու երեւույթների որակական եւ քանակական հարաբերություններն արտահայտելու երեք մակարդակ՝ նույնական՝ համեմատվող երեւույթների համանմանությամբ, բաղադրական՝ համեմատվող առարկաներից կամ երեւույթներից մեկի այս կամ այն հատկանիշի ավելի կամ պակաս դրսեւորմամբ, եւ գերադրական՝ դիտարկվող քանակական կամ որակական հատկանիշի առավել լազույն արտահայտմամբ³: Վերջիններս իրենց քանակով ու կիրառման հաճախականությամբ անհամեմատ զիջում են համեմատության մյուս տեսակների արտահայտմանը ծառայող քերականական եւ ձեւույթային եղանակներին: Այժմ դիտարկենք Ստ. Սյունեցու ճառերում գործածվող համեմատության տարբեր աստիճանները բնութագրող նրբիմաստների արտահայտման համար գործածվող գրաբարյան հիմնական լեզվամիջոցները: Քննությունը ցույց է տալիս, որ ճառերում ավելի տարածված են այն ձեւական-քերականական միջոցները, որոնք բնորոշ են համեմատության դրական կամ նույնական աստիճանի արտահայտմանը: Դրանք գրաբարում գործածվող լեզվական զանազան կաղապարներ են: Նույնական համեմատությունների լեզվական արտահայտման ամենատարածված միջոցը նախադրությունների կիրառությունն է: Մեր ընտրանքում հիմնականում հանդիպում է ուրպէս նախադրությունը, որը, ստա-

³ Տե՛ս Թ. ՇԱՀՎԵՐԳՅԱՆ, Դասական գրաբարի շարահյուսական ոճաբանություն, Երեւան, 2007, էջ 186:

նալով հայցականով խնդիր, նախադասության մեջ կատարում է ձեւի պարագայի պաշտոն. «Արդարքն որպէս զարմաւենիս ծաղկեացին, որպէս մայրքն Լիբանանու բազում եղիցին...» (505): «Քահանայից է այս առանձինն յամենայն երկրաւոր հոգւոց պարապեալ, որպէս գաւազանն այն ի դալարական հիւթիցն ցամաք էր եւ անբեղուն...» (512): «Եւ որք նեղեցին զնա եւ ծածկոյթ եղեց ժողովրդեան իմոյ որպէս սիւն հրոյն անապատին...» (514): «Իսկ աւազանն, որ հաստատեալ կա յեկեղեցւոյ, որպէս մայր մեր...» (492):

Ձանազան համեմատություններ են կիրառվում նաեւ իբրեւ նախադրութեան միջոցով, որը նույնպէս ստանում է հայցական հոլովով խնդիր. «Եւ զկենսակիր սուրբ նշանս, որ իբրեւ զարեգակն փայլէ ընդ ոլորտս տիեզերաց» (516): «Աստ իբրեւ զգառն զենանի ի վերայ սրբութեան սեղանոյն եւ իբրեւ զՔահանայ պատարագի...» (502): «Ելցէ իբրեւ զլոյս արդարութիւն եւ փրկութիւն իմ իբրեւ զփայլակն վառեսցի» (511): «...պարտ է իւրաքանչիւրում ի նախասացեալ կարգացն իբրեւ զճրագ անշէջ վառմամբ առաջնորդել եւ զտկար եւ զտգէտ ոգիս» (511):

Նույնական համեմատությունների լեզվական արտահայտմանը գրաբարում մասնակցում են նաեւ բարդ ստորադասական նախադասություններ, որոնց կազմի մեջ մտնող պարզ գերադաս նախադասություններում կիրառվում են իբրեւ, որպէս հարաբերականները, իսկ ստորադաս նախադասություններում հանդես են գալիս այնպէս, նոյնպէս, սոյնպէս հարաբերյալները: Այսպիսով՝ յուրաքանչյուր պարզ նախադասություն արտահայտում է համեմատութեան մի եզրը: Սրանց երկրորդական նախադասությունները նույնպէս ձեւի պարագա են: Մեր ընտրանքում կիրառվում են շարահյուսական հետեւյալ կաղապարները.

Որպէս... այսպէս. «Որպէս Եղիա զսուտ մարգարէսն ձաղկեաց եւ նախատ արար,.... այսպէս եւ եկեղեցւոյ լուսով զլուսաւոր խորհուրդն կատարեմք» (491):

«Որպէս կենդանիք... ելին ի ջրոյ հորձանաց, այսպէս եւ ի սմա է վերածնեալք ի ջրոյ» (492):

Որպէս... այնպէս. «...քանզի որպէս խունկն ի տփի, այնպէս ծածկեցաւ Աստուածութիւն ի մարմնի» (498):

Որպէս... նոյնպէս. «Եւ որպէս Ադամաւ ապականեցաւ պատկեր Աստուծոյ, նոյնպէս եւ քրիստոնեայք պատկեր Աստուծոյ եղեն աւազանաւ...» (505): «Եւ որպէս աղբերն զդրախտն, նոյնպէս եւ աւազանն ոռոգանէ զե-

կեղեցին» (505): «...զի որպէս երկինք զվերին աշխարհն է ծածկեալ ի մէնջ, նոյնպէս եւ վարագոյրն զՍրբութիւն սրբոցն» (496): «...որպէս ոմն ի մերոց վասն հանդերձեալ ատենին ասելով, նոյնպէս եւ երկինք գալարին ըստ Եսայեայ» (496): «Որպէս նա լի էր անուշահոտութեամբ, նոյնպէս եւ Կոյսն լի էր Հոգւովն Սրբով եւ զօրութեամբ Բարձրելոյն...» (498):

Ինչպես հայտնի է, գրաբարյան դրական կամ նույնական համեմատությունների լեզվական արտահայտման ձևերից են օրինակ, գործի-նակ գերադաս բաղադրիչով բառակապակցությունները. «Եւ Աստուած յայտ արար յարարչութեանն զարինակ եկեղեցւոյ՝ ի նմանութիւն երկնի եւ երկրի» (505):

Այսպիսի կառույցներում հաճախ միաժամանակ հանդես են գալիս հետեւյալ բառերը.

Այսպէս. «...զաւր արինակ անդ փարաւոն հակառակ ժողովրդեան մտեալ ի ծովն, ...այսպէս եւ մեք յաւազան իջանելով մեռուցանեմք զաներեւոյթ փարաւոնն» (491—492):

Նոյնպէս. «Ձորարինակ յորժամ դատաւորք հրապարակաւ ատեան առնիցեն, ...նոյնպէս եւ երկինք գալարին ըստ Եսայեայ, եւ գայ որդին Աստուծոյ ի դատաստան» (496):

Նույնական համեմատություններն արտահայտվում են նաեւ ըստ նախորդի միջոցով կապակցվող շարահյուսական կառույցներում. «... ըստ խորհրդեան եւ ըստ կարգի սարկաւագունքն քարոզութեամբ հրաւիրեն զժողովուրդն» (496): «...ըստ բանին Աստուծոյ, որք աղաղակէին առ այն, որ նստէր ի վերայ աթոռոյն...» (496): «...ակն ունիմք փեսային Քրիստոսի գալստեանն, ըստ տեառն բանին...» (491): «Եւ ոչ է ումեք իշխանութիւն մատուցանել նուէր խունգ Աստուծոյ... ըստ նմանութեան հրեշտակապետին» (499), «...երկինք գալարին ըստ Եսայեայ» (496):

Ճառերում գործածվում են նաեւ բառարմատին կցվող -ա/պէս, -ա/բար վերջածանցների օգնութեամբ արտահայտվող նույնական համեմատությունները. «Փարախ է ոչխարաց, որ գազանաբար գողանան, ...աւձաբար սողին եւ գազանաբար ընդոստուցանեն» (490): «Եւ առ Իսրայէլ զմէջս ձեր շրջապատեալ եւ ծերունաբար ի ցուպ յեցեալ...» (494): «... անդ կարապետաբար վասն մեր եմուտ Քրիստոս» (495): «Ձանազանապէս զեղուն առ իւրաքանչիւր աւգուտ» (495): «Նոյնպէս արեգակնապէս շրջան առեալ զճախարակն զեկուցանէ զլոյս անեղին բօցափայլեալ երեսաւք» (495—496): «Ձի ստուգապէս Աստուած էր, որ բնակի ի միջի նորա» (514):

Բաղդատական համեմատության արտահայտման համար, ինչպես գիտենք, գրաբարում ամենից առաջ գործածվում են -գոյն վերջածանցը, ինչպես նաև քան նախադրությունը, որը դրվում է հատկանիշ ցույց տվող բառից հետո՝ կապակցելով բառեր ու բառակապակցություններ, ինչպես նաև նախադասություններ: «Ուրախ լեր, եկեղեցի՛ սուրբ, աշտարակ հզոր, բարձր քան զառաջինն, առաել պատուական եւ գերագոյն, քան զծառն Սաբեկայ» (508): «Քանզի դու, փոխանակ եղեմական դրախտին, պարգեւեցար մեզ յերկրի դրախտ հոգեւոր եւ պայծառ քան զառաջինն» (505):

Ճառերում -գոյն վերջածանցով բաղդատական համեմատությունների օրինակներ չեն հանդիպել: Չկան նաև գերադրական իմաստ արտահայտող համեմատության օրինակներ:

Սյունեցու ճառերում գործածվող արտահայտչական տարածված եղանակներից է մակդիրը: Յուրաքանչյուր հեղինակ յուրովի է արտահայտում իր մտքերն ու հույզերը, եւ բացառիկ կարեւոր դեր ունեն նրա անհատական ընկալումը, երեւույթների ու դրանց լեզվական արտահայտությունների միջեւ անակնկալ ու անսովոր առնչությունները հայտնաբերելու ձիրքը: Եւ, իհարկե, այս պարագայում սովորական բառը նույնպես գեղարվեստորեն վերստեղծվում է որպես մակդիր՝ բառին հաղորդելով նուրբ երանգներ: Ստ. Սյունեցին ստեղծել է առանձնահատուկ մակդիրներ, որոնք ամենից առաջ երաժշտականություն են հաղորդում ճառերին: Վերոնշյալ ճառերում գերակշռում են ածականով արտահայտված մակդիրները, որոնք կազմությունը բաղադրյալ են: Այստեղ ակնհայտ կենսունակություն են դրսևորում գրաբարյան առանձին հղկված ձևերը, գրաբար բառերի՝ հատուկ խնամքով ընտրված այն շերտը, որ նկատելի բանաստեղծական երանգավորում ունի եւ շեշտում է արտահայտության եղանակի ծանրությունն ու հանդիսավորությունը: Լ. Եգեկյանը նշում է. «Առարկայի կամ երեւույթի բազմահատկանիշ եւ պատկերավոր բնութագիրը ավելի ակնհայտ է բարդություններով արտահայտված մակդիրների գործածության դեպքում»⁴: Մեր ընտրանքում առատ գործածություն ունեն բարդ եւ ածանցավոր մակդիրները՝ ահագնատեսիլ կերպարանք (509), աղանակերպ երեւումն (493), անախտ փեսայարան (503), անառատ կնդրուկ (499), անեղ Աստուած (503), աննառ տնաւրի-

⁴ Լ. Եգեկյան, Հայոց լեզվի ոճագիտություն, Երևան, 2007, էջ 341:

նութիւն (490), անվանելի պարիսպ (504), աւետարանական ճանապարհ (493), բազմապատիկ խրատ (503), բանաւոր ոչխարք (490), դալարական հիւթ (512), եղեմական դրախտ (505), եզեկիէլեան ջուր (492), երկրաւոր հոգի (512), երփնանկար թռչունք (507), թագաւորական պատկեր (493), թանձրախիտ տերեւ (505), ժանտախառն շարիք (490), իմանալի աշխարհ (494), լուսկազմ պսակ (503), լուսակէզ գառինք (493), լուսաւոր խորհուրդ (491), ծայրատաշ վէմ (509), կայական տեսութիւն (501), կուսածին մարմին (507), հայրական շնորհ (492), ձեռագործ տաճար (501), նշմարիտ վարդապետութիւն (492), մշտածին աւազան (492), նորածայն բան (512), ուղիղ հաւատ (490), ուղղափառ խոստովանութիւն (490), չորեքմասնեան մարմին (490), սեւագունդ ջուլիւք (490), վարսաւոր ծառ (505), վերնական փառք (492), փայտեղէն նուագ (503), փրկչական հաշ (490), ֆահանայական խորհրդածութիւնք (496), ֆառանիւթեայ տարր (490), ֆառանիւթեան բնութիւն (494), Քրիստոսաշէն տապան (506): Հետաքրքիր է, որ երկու ճառերում միայն մեկ պարզ ածականով արտահայտված մակդիր կ'ստուրբ առաքեալք (499), սուրբ եկեղեցի (490), Սուրբ Հոգի (490), սուրբ Սեղան (497), սուրբ Վերնատուն (499), սուրբ դրախտ (505):

Հարկ է նշել, որ բաղադրյալ մակդիրների մեջ քանակով առանձնանում են հատկապես աստուած (նաեւ աստուա), երկն, կեանք, հոգի, հուր սերող հիմքերով մակդիրները՝ աստուազարդ խորան (503), աստուածաբնակ խորան (506), աստուածագործ հրաշք (505), աստուածագործ սքանչելիք (491), աստուածախաւս վարդապետութիւն (505), աստուածային խորհուրդ (495), աստուածասէր անձինք (504), երկնածորան կերակուր (492), երկնային անապատ (509), երկնային խորան (509), երկնաչափ սանդուղք (508), երկնաւոր զաւրք (502), երկնաւոր պար (503), երկնաւոր փեսայ (504), կենարար հայր (493), կենդանի ջուր (492), կենդանի հաց (504), կենսակիր խաչ (505), կենսակիր նշան (516): Գերակշռում են նաեւ հոգի եւ հուր (հուր > հր) սերող հիմքերով մակդիրները՝ հոգեւոր դրախտ (505), հոգեւոր ծնունդ (492), հոգեւոր սեղան (497), հրաբուն զաւրք (502), հրեղէն երկին (501), հրեղէն հեղեղ (506): Այսպիսով՝ Ստ. Սյունեցու անհատական ընկալման շնորհիվ նրա ճառերում սովորական բառերը նույնպես, հայտնվելով նոր գործածութեամբ, ձեռք բերելով անակնկալ եւ անսովոր առնչություններ, դառնում են փոխաբերական մակդիրներ, հայտնաբերվում նորովի եւ ձեռք բերելով ուժեղ արտահայտչականություն՝ դառնում գեղարվեստական պատկերի կենտրոն: Իհարկե, Ստ. Սյունե-

ցու ճառերի մակդրային համակարգում գերիշխում են ածականով արտահայտված մակդիրները, սակայն մակդրի ռճական գործածության հետաքրքիր ձեւեր կան նաեւ գոյական որոշի ուղղական եւ սեռական հոլովներով՝ գոհութեան բաժակ (501), նարտարապետ նաւավար (503), փրկութեան սաղաւարտ (493), որոնց շնորհիվ որոշային եւ ստացական կրկնակ հատկանիշների համադրությունը քերականական նույն ձեւի մեջ, արտահայտելով երկու եզրերին հատուկ իմաստային նրբերանգներ, յուրօրինակ գեղարվեստականություն է հաղորդում խոսքին⁵: Դերբայով արտահայտված մակդիրները ներքին շարժման արտահայտություն են դառնում մակդրավոր կապակցության մեջ՝ անասնացեալ մարդիկ (496), բօցափայլեալ երես (495), թեւաբուսեալ թեւ (492), նորածնեալ որդեգրութիւն (493): Ստ. Սյունեցու ճառերում առանձնակի հետաքրքրություն են ներկայացնում եւ ավելի ամբողջական են բնութագրում մակդրայալր բազմաբաղադրիչ մակդրավոր կառույցները՝ անախտ անապական մարմին (503), աստուածային եւ երկնային խորհուրդ (512), արձան հաստատուն եւ անշարժ (507), գազանաբարու եւ անասնացեալ մարդիկ (496), գառինք անմեղք եւ հանդարտ (507), երկնային անապատ անկոխ եւ անմեծեմալի (509), կենդանի եւ յաւետախաղաց ջուր (492), հեզ եւ հանդարտ երեւումն (509), հոգեւոր եւ պայծառ դրախտ (505), նշմարիտ եւ առողջ հաւատ (503), մայրախնամ եւ լուսածին մկրտութիւն (492), յստակ եւ անաղտ վարս (511), ոսկեղէն եւ անարատ ոգի (512), եկեղեցի՝ սուրբ, իմանալի (505), սպիտակափայլ եւ լուսակազմ պսակ (503), քաջուղեղ⁶ եւ վարսաւոր հանդէս (505):

Ստ. Սյունեցու ճառերի լեզվում բառերի, բառակապակցությունների եւ առանձին նախադասությունների հաճախակի հանդիպող կրկնությունները նույնպես յուրօրինակ արտահայտչաձեւեր են՝ մտքերն ընդգծելու, դրանց բազմակիությունն ու հատկանիշի սաստկությունը շեշտելու համար: Ծառերի մի քանի պարբերության մեջ՝ տողասկզբում, հայ եկեղեցին զանազան գեղեցիկ մակդիրներով փառաբանող նույն կամ գրեթե նույն նախադասության կրկնությամբ ավելանում է խոսքի զգացմունքայնությունը. «Ուրախ լեր, եկեղեցի՝ սուրբ, իմանալի՝ դրախտ, աստուածագործ հրաշք եւ սքանչելիք» (505): «Ուրախ լեր, եկեղեցի՝ սուրբ,

⁵ Տե՛ս ՅՈՒ. ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ, Արեւմտահայ բանաստեղծության լեզուն, Երեւան, 2002, էջ 423:

⁶ Բառի ուղղագրությունը հեղինակային է:

քանզի ի քո խորհուրդ նահապետն, երկրորդ հայրն աշխարհի.... շինեաց սեղան Տեառն եւ մատոյց ողջակեզս փրկութեան Աստուծոյ....» (507): «Ուրախ լեր, եկեղեցի՛ սուրբ, քրիստոսաշէն տապան կամ աստուածաբնակ խորան....» (506): «Ուրախ լեր, եկեղեցի՛ սուրբ, խորհուրդ արբահամեան խորանին, յորում տաղաւարեաց Աստուած ճշմարտապէս» (508): «Ուրախ լեր, եկեղեցի՛ սուրբ, առաւել պատուական եւ գերագոյն, քան գծառն Սաբեկայ» (508): «Ուրախ լեր, եկեղեցի՛ սուրբ, անկիզելի մորենի՛ աստուածային հրովն պայծառացեալ, ոչ իբր ահագնատեսիլ» (509): «Ուրախ լեր, եկեղեցի՛ սուրբ, աշտարակ հզաւր, բարձր քան զառաջինն....» (508): «Ուրախ լեր, եկեղեցի՛ սուրբ, նմանութիւն երկնային խորանին» (509): «Ուրախ լեր, մայր Սիովմն, եկեղեցի՛ սուրբ, քանզի օրէնքն, որ ի Սինայ տուան, այժմ դադարեաց եւ ի տեղի ետ....» (513):

Այլ պարբերութիւններն սկիզբն է դառնում կրկնվող սա ցուցական դերանունը՝ գործածված տարբեր հոլովածեւերով: Ուղղականով՝ «Սա է, որ զանտանելին եբարձ յինքեան....»: «Սա է, որ միածին տարածեաց զբազուկն իւր»: «Սա է փայտ կենաց պատսպարողաց....»: «Սա է յերկին ի վեր ճանապարհորդութիւն»: «Սա է, որ զամենեցունց թագն ծաղկեցաւ ծաղիկ»: «Սա է երկնաւոր հացին սեղան» (516): «Սա է յերկին ի վեր ճանապարհորդութիւն»: «Սա է, որ զամենեցունց թագն ծաղկեցաւ ծաղիկ»: Ներգոյականով՝ «Ի սմա պատարագի Քրիստոս: Ի սմա բաշխի մարմին եւ արին տէրունական» (515): Գործիականով՝ «Սովալ գտցի թողութիւն մեղաց»: «Սովալ աշխարհ լուսաւորին, սովալ փրկին հոգիք ննջելոց, սովալ լինի պտղաբերութիւն աշխարհի, սովալ զմայլին մանկունք եկեղեցւոյ, սովալ գտցի թողութիւն մեղաց» (515–516): Ուշագրավ են գրաբարին հատուկ շարահյուսական այն կառույցները, որտեղ միեւնույն համաբնագրում կողք կողքի կիրառվում են կրկնվող միավորները, եւ կրկնության շնորհիվ ուշագրութիւնը հրավիրվում է կրկնվող բառի վրա, ինչպես. «....ի ջրոյ ստեղծեալ կենդանիք թեաքուսեալ թեաւ ելին ի ջրոյ յորձանաց» (492), «հոտոտեցաւ Տէր ի հոտ անուշից» (507): «Գնալով ի զաւուրթնէ ի զաւուրթին» (492): «....նորոգութեամբ նորոգեցան ի կերպար ի պատկեր կերպարանացն Աստուծոյ....» (509): «....բեռինք՝ մարդկան հոգիք լուսաւորեալք աւագանին լուսովն» (490): «....բարձրեալ ունի զբովանդակ շինուած եկեղեցւոյ զէն զնախ իւր» (514):

Ստ. Սյունեցու ճառերում հաճախագեպ են հոմանշային կրկնութիւնների կիրառութիւնները, երբ միեւնույն բառի կրկնության փոխարեն

գործածվում են հոմանիշ բառեր, որոնք, հաջորդելով մեկը մյուսին, ավելի պատկերավոր են ներկայացնում երեւույթը կամ գործողությունը՝ անթիւ եւ անհամար (508), անեղծ եւ անապական (513), յստակ եւ անաղտ (511), ան եւ երկիւղ (502), սպիտակափայլ եւ լուսակազմ (502), անախտ եւ անապական (503), հեզ եւ հանդարտ (512), դադարեաց եւ տեղի ետ (513), անուանել-կոչել (515), անկեղծ եւ աներկեւան (490): *Բերենք բնագրային օրինակներ.* «...շինեաց ի քեզ սեղան եւ կանգնեաց ի քեզ արձան հաստատուն եւ անշարժ...» (507): «...հեզ եւ հանդարտ երեւմամբ տնաւրինեալ ի քեզ զխորհուրդն...» (509): «Յուպ քո եւ գաւազան նոքա մխիթարեցեն զիս» (505): «...կանթեղացն եւ ջահիցն վառմունք» (494):

Երբեմն կրկնություն գործառույթով կարող են հանդես գալ խոնարհված բայն ու բառային իմաստով հոմանիշ, սակայն ձեւով դերբայական քերականական միավորը, ինչպես՝ «Իսկ դու դադարեալ հանգեար ի վերայ հիման առաքելոց եւ մարգարէից» (507): «Եղին ի վերայ բարձր աշտանակի, որով լուսաւորեալ պայծառանայ եկեղեցի սուրբ» (512): Այս կառույցներն ավելի են ընդգծում հոմանիշ բայերի արտահայտած իմաստները՝ հեղինակին հնարավորություն ընձեռելով դիպուկ ու ճշգրիտ պատկերելու ներկայացվող տեսարանը:

Լեզվի արտահայտչամիջոցներից է հակադրությունը, որը կիրառվում է լեզվի գրեթե բոլոր մակարդակներում: Բնականաբար, բառային մակարդակում հակադրությունը դրսևորվում է հականիշների միջոցով: Հականիշների էական եւ զլխավոր ոճական առանձնահատկությունը խոսքի մեջ հակադրույթի ձեւավորումն է: «Հակադրույթը ոճական այն հնարանքն է, երբ խոսքի մեջ գործ են ածվում իրար հակադիր, բացասող, իրար ներհակ հատկանիշներ, առարկաներ, դրանց համապատասխան հականիշ բառերով՝ դրանով իսկ արտահայտելով եւ ավելի ցայտուն դարձնելով խոսողի (գրողի) վերաբերմունքն ու գնահատականը նշված առարկաների, երեւույթների եւ հատկանիշների գնահատմամբ»⁷: Ստ. Սյունեցին եկեղեցուն նվիրված երկու ճառերում էլ գեղեցիկ հակադրություններ ունի. «Նա կպերբ ու ձիւթով անմուտ յարկածից ջրոյն եղել, իսկ դու շնորհաց Սրբոյն Հոգւոյն պահպանեալ՝ ներհուտ եւ արտաբուտ» (506): «Ոչ միայն էջք եւ ելք, այլ եւ բանակատեղք...» (509): «...Վասն զի արտաբոյ վարագուրի երկրիս նմանութիւն է, որպէս ներհոյս՝ իմանա-

⁷ Լ. ԵԶԵԿՅԱՆ, նշ. աշխ., էջ 236:

լի աշխարհին» (494): «...Իսկ քո դրունք բաց են հանապազ ի տուէ եւ ի գիշերի...» (507): «Իսկ ահեկաւն իմաստութեամբ մտաւք մերովք յարեւմուտս խոկալ եւ լսելեալք մերովք ընդ հիւսիսի եւ ընդ հարաւ արծակել...» (491—492): «Իսկ զսփռումն վարագուրին եւ ժողովումն...» (496): «Եւ Սեղանոյն ծածկելն եւ բանալն նշանակէ զյայտնապէս երեւելն ամենայն արարածոց» (497): «Իսկ զԱւետարանն վերացուցանել եւ իջուցանել ի բեմէն՝ մեզ խոնարհիլ Աւետարանին...» (500): «...Յորոյ վերայ թէպէտ եւ յարեան գետք եւ իջին անձրեւք եւ շնչեցին հողմք...» (508): «...Այլ Ինքն փոխանակ ամենեցուն զենանի, զի մահուամբ Իւրով մեռելոց եւ կենդանեաց առհասարակ կեանս շնորհեսցէ» (508): «Իսկ երկու ձիթենիքն, կացեալ մի ընդ աջմէ եւ մի ընդ ահեկէ շահին...» (512): «...Որ ցուցանէ ի գլուխս եւ յոտս՝ եւ յաջս եւ յահեակս...» (512): «...Որ նստէր եւ յառնէր եւ լուսատու լինէր Իսրայելի...» (514): «Եզեն Հայր զգառն, փափկութեան՝ զմարմին եւ զարին կենարարին խառնեաց ընդ Աստուածութեան, որով կենդանացաւ մեռելութիւն մեր» (514): «...Ոչ իբր ահագնատեսիլ կերպարանք ի զարմանս մարգարէական դասուց, այլ հեզ եւ հանդարտ երեւմամբ տնաւրինեալ ի քեզ զխորհուրդն...» (509): «Արդ, առաջին հրեղէն երկնին ծածկի Սուրբ Երրորդութիւն ի հրաբուն զաւրացն, եւ երկրորդ երկնան հաստատութեամբ՝ անմարմին՝ ի մարմնաւորացս» (502): Ինչպէս նկատում ենք, գրեթե բոլոր օրինակներում հակահիշները միմյանց միացել են եւ շաղկապով, որն օժանդակում է հակադրությունն ավելի ցայտուն արտահայտելուն: Իսկ ահա վերջին օրինակում մենք ունենք շարահյուսական մակարդակին բնորոշ ոչ... այլ ժխտական կառուցքը, որի օգնութեամբ համադասական առաջին նախադասութեամբ արտահայտվում է ժխտում, իսկ երկրորդով՝ ժխտված երեւոյթին հակառակ իրողություն⁸: Գրաբարում ձեւաբանական մակարդակում հակադրությունն առավել ակնհայտ է անձնական եւ ցուցական դերանունների դիմային հակադրութեամբ⁹: «Խորհուրդ եւ կարգաւորութիւն եկեղեցւոյ» ճառում կա երկու օրինակ. «Նա ապաւէն շինեցաւ տարեւորական աղետիցն, իսկ դու յարկ ապաւինի գտար մեղաւորաց ըմբռնեալք ի թակարդէ գեհենի ի հրեղէն հեղեղին» (506): «Զի նա թէպէտ եւ, յարդարոյն Նոյէ կազմեցաւ, իսկ դու ի Տեառնէ ամենեցուն գոյացար» (506):

⁸ Տե՛ս Թ. ՇԱՀՎԵՐԳՅԱՆ, *նշ. աշխ.*, էջ 231—232:

⁹ Ավելի մանրամասն տես նույն տեղում, էջ 222—223:

Հավարտ նշենք, որ Ստ. Սյունեցին եկեղեցուն նվիրված ճառերում լեզվի պատկերավորման եւ արտահայտչամիջոցների կիրառմամբ բառին հաղորդում է այնպիսի երանգներ, որ երաժշտական ուրիշ է հիշեցնում: Ճառերի յուրաքանչյուր պարբերություն մի հետաքրքիր դրվագ է՝ համեմված մակդիրներով, հոմանշային կրկնություններով, հակադրությամբ: Հենց Սյունեցու՝ եկեղեցին բնութագրող պատկերավոր խոսքով էլ ավարտենք. «Ո՛վ աստուազարդ խորան, ո՛վ ճշմարտապէս լուսոյ բնակարան, ո՛վ անախտ փեսայարան, առաքելոց հանդիսարան, մարտիրոսաց վկայարան, հայրապետաց ժողովարան, հրեշտակաց բնակարան, հաւատացելոց յարկ ապաւինի, քաղցելոց համբար անծախելի, կենդանի հացին շտեմարան, մեղուցելոց քաւարան, ...մոլորելոց դարձարան, ծարաւելոց աղբիւր ջրոյ խաղացելոց ի կեանսն յաւիտենից» (503–504):

РЕЗЮМЕ

Изучение литературных памятников средневековой Армении дает важный материал для истории армянского языка. Степанос Сюнеци развил широкую литературную деятельность. Он сочинил тирады, которые отличаются художественными достоинствами.

Тирады Степаноса Сюнеци представляют особый интерес в языковом значении. Эти произведения отличаются своими теологическими, художественными достоинствами.

Тирады изобилуют эпитетами, сравнениями, повторами, антитезами. Использование этих стилистических средств дает им необычайную экспрессию и эмоциональность.

SUMMARY

The study of historical monuments of the Middle Armenian period provides us with an important material for the history of the Armenian language. Stepanos Syunetsi had developed a wide system of chronology. He composed tirades that are distinguished by their fictional merit. Stepanos Syunetsi's tirades are of particular interest from the linguistic point of view. Tirades are rich in epithets, similes, repetitions, antitheses. The use of these stylistic means endows tirades with extraordinary expression and emotion.